

Levensbeschouwing, samenwerking en profilering

Onderzoek naar de beroepsidentiteit van geestelijk verzorgers aangesloten bij de VGVZ

We spreken in de regel over geestelijke verzorging als één beroep. Maar kun je dat nog volhouden, met de verbreding van het beroep naar steeds meer werkvel- den en de levensbeschouwelijke diversiteit van de beroepsgroep? De auteurs van deze bijdrage peilen hoe het nu staat met de beroepsidentiteit van de geestelijk verzorger. Door middel van een enquête onderzochten zij hoe de beroepsiden- titeit en de profilering daarvan samenhangen bij leden van de Vereniging van Geestelijk VerZorgers (VGVZ).

Tina Glasner, Carmen Schuhmann, Wander van der Vaart en Gaby Jacobs

IN DE GEESTELIJKE VERZORGING in Nederland te- kenen zich de laatste decennia belangrijke ontwikkelingen af. Allereerst is er sprake van een verbreding van het beroepsprofiel en de werkdomeinen van geestelijk verzorgers, bijvoor- beeld naar de eerste lijn en het aardbevingsge- bied Groningen. Daarnaast is er een toenemende nadruk op professionalisering zichtbaar. Geeste-

lijk verzorgers proberen een eigen terrein te ar- ticuleren en te beheren of juist een claim te leg- gen op een terrein dat door andere disciplines is verwaarloosd.

Dit speelt in nieuwe werkdomeinen maar ook binnen klassieke werkvelden, waar de zorg voor zingeving – onder invloed van het concept van

positieve gezondheid (Huber, 2014) – in toenemende mate als gezamenlijke taak van de verschillende zorgprofessionals wordt beschouwd. Hierbij is er steeds meer aandacht voor de geloofwaardigheid en positionering van de beroepsgroep naar buiten toe, onder meer door middel van onderzoek, registratie en door scholing van andere (zorg)professionals op het terrein van zingeving en levensbeschouwing (Jacobs, 2020).

Tegelijkertijd vormen de huidige ontwikkelingen een extra uitdaging voor het articuleren van een herkenbare en overkoepelende professionele identiteit waarin de verschillende geestelijk verzorgers zich herkennen. Onder geestelijk verzorgers is er al langer discussie over de rol die (de eigen) levensbeschouwing in het werk speelt en dient te spelen; de vraag hierbij is in hoeverre geestelijk verzorgers zich herkennen in een overkoepelende professionele identiteit over de verschillende levensbeschouwingen heen

(Walton, 2010; Zock, 2008). Met de verbreding van de werkterreinen neemt de veelvormigheid van geestelijke verzorging tevens verder toe.

In verschillende professionele domeinen is onderzoek gedaan naar professionele identiteit, waarbij deze op uiteenlopende wijzen wordt gedefinieerd. Voor de geestelijke verzorging is er geen eigenstandige definitie ontwikkeld. Zowel in het onderwijsdomein als in het domein van counseling worden opvattingen van professionele identiteit gehanteerd die bruikbaar lijken voor geestelijke verzorging. Zo spreekt Dell'Alba (2009) in de context van educatie over de wisselwerking tussen 'knowing', 'acting' en 'being' in professioneel werk. De vraag 'wie we zijn' resonanceert volgens deze opvatting altijd mee bij het ontwikkelen van professionele kennis en vaardigheden.

In het counselingdomein wordt professionele identiteit gedefinieerd als 'an understanding of

Leeftijd	Percentage	Aantal
< 30 jaar	4,4	19
31-40 jaar	13,1	56
41-50 jaar	18,9	81
51-60 jaar	47,7	204
61-70 jaar	15,9	68
Totaal	100	428*

**Vijf deelnemers hebben deze vraag niet beantwoord.*

Tabel 1. Leeftijd deelnemers.

her or his profession in conjunction with her or his own self-concept, enabling the articulation of occupational role, philosophy, and professional approach to people within and outside of the individual's chosen field (Healey & Hays, 2012, p. 55). Ook deze definitie benadrukt de samenhang tussen persoon en professie – die ook in geestelijke verzorging centraal staat – en wijst er daarnaast op dat het zowel binnen als buiten de beroepsgroep articuleren van de eigen rol, uitgangspunten en professionele activiteiten onderdeel is van professionele identiteit. Dit sluit aan bij het onderscheid tussen de 'binnenkant' en de 'buitenkant' van professionaliteit dat de Onderwijsraad voor het beroep van leerkracht maakt (Onderwijsraad, 2013). De binnenkant betreft houding, kennis en handelen, gestoeld op professionele waarden van de leerkracht. De buitenkant gaat over de status van het beroep en de bekendheid en het respect dat beroepsbeoefenaren in de buitenwereld genieten.

In dit artikel worden resultaten beschreven van een vragenlijstonderzoek naar de professionele identiteit (binnen- en buitenkant) van de huidige geestelijke verzorgers in Nederland onder leden van de VGVZ. In het licht van de genoemde ontwikkelingen en uitdagingen onderzochten we met name in hoeverre de binnen- en buitenkant van de professionele identiteit samenhangen met de levensbeschouwelijke achtergrond van de geestelijk verzorger, respectievelijk met het werkveld waarin deze werkzaam is. Het onderzoek beoogt meer inzicht te bieden in de professionele identiteit van geestelijk verzorgers in hun organisatorische, institutionele en politieke context. Welke werkzaamheden vervult de geestelijk ver-

zorger? Hoe werkt hij of zij samen met andere geestelijk verzorgers en hoe ziet hij of zij de rol van de eigen levensbeschouwing (binnenkant)? En hoe ziet de geestelijk verzorger de rol van profileren – ofwel het zichzelf naar buiten toe presenteren als geestelijk verzorger – in zijn of haar werkzaamheden en taakopvatting (buitenkant)?

Methode

In de loop van september 2019 zijn 830 leden van de VGVZ per e-mail uitgenodigd om deel te nemen aan een onderzoek van de Universiteit voor Humanistiek naar de professionele identiteit van geestelijk verzorgers in Nederland.¹ Het onderzoek had een 'mixed methods'-opzet, wat betekent dat met behulp van een online vragenlijst zowel kwalitatieve (open vragen) als kwantitatieve gegevens (meerkeuzevragen) zijn verzameld. De resultaten van de kwalitatieve analyses zullen in een later stadium worden gepubliceerd.

Het kwantitatieve gedeelte van de vragenlijst bestond uit een aantal vragen over de achtergrond van de respondent, zoals leeftijd, geslacht, gevolgde opleiding, zending, persoonlijke levensbeschouwing, jaren werkervaring als geestelijk verzorger en aantal gewerkte uren per week. Daarnaast stelden wij vragen over veel uitgevoerde werkzaamheden, zoals (groeps)gesprekken, het verzorgen van erediensten en beleidsontwikkeling, en over de mate waarin men samenwerkt met geestelijk verzorgers van andere denominaties, de manieren waarop geestelijk verzorgers naar buiten treden en een aantal vragen over de visie van de geestelijk verzorgers op hun vak. De vragenlijst focuste vooral op recente ontwikkelingen, zoals de aandacht voor profileren van

Werkveld	Percentage	Aantal
Zorg	89,1	386
Verpleeg- of verzorgingshuis	42,3	183
Ziekenhuis	27,0	117
Psychiatrie	11,8	51
Verstandelijk-gehandicaptenzorg	5,1	22
Revalidatie	2,1	9
Hospice	0,9	4
Eerste lijn	4,8	21
Justitie	1,8	8
Defensie	0,7	3
Overige	3,5	15
Totaal	100,0	433

Tabel 2. Werkveld deelnemers.

het vak van geestelijk verzorger en de afnemen- de rol van levensbeschouwelijke binding.

Om te beantwoorden in hoeverre de werkzaamheden, opvattingen en profileringsactiviteiten verschillen tussen levensbeschouwelijke sectoren en tussen werkvelden, hebben wij statistische toetsen gebruikt, zoals de Kruskal-Wal-listoets en de Mann-Whitneytoets. Voor het weergeven van de samenhang tussen antwoorden die men op verschillende stellingen heeft gegeven, maken wij gebruik van Spearmans correlatiecoëfficiënt (aangeduid als r_s). De uitkomsten van deze toetsen worden tussen haakjes weergegeven, waarbij de p -waarde steeds aangeeft hoe groot de kans is dat de in de steekproef gevonden groepsverschillen of samenhangen op toeval berusten. Een p -waarde van kleiner dan 0,05 (ofwel 5 procent) wordt als indicatie gezien dat de resultaten waarschijnlijk ook buiten onze steekproef geldig zijn; zij gelden met andere woorden ook voor geestelijk verzorgers die niet aan het onderzoek hebben deelgenomen.

Deelnemers

In totaal hebben in de onderzoeksperiode (van 27 september tot en met 18 oktober 2019) 433 leden van de VGVZ deel aan het onderzoek. Op belangrijke kenmerken – zoals leeftijd, geslacht, zending (o.a. humanistisch) en werkveld (o.a. zie-

kenhuis) – geeft de groep deelnemers een redelijk representatief beeld van het gehele VGVZ-ledenbestand. In vergelijking met de rest van de Nederlandse beroepsbevolking is de leeftijd van de geestelijk verzorgers die aan het onderzoek hebben deelgenomen relatief hoog (zie tabel 1), waarbij vijftigers de grootste groep vormen.² Twee derde

Hoe staat het nu met de beroepsidentiteit van de geestelijk verzorger?

van de deelnemers is vrouw. Het leeftijdsverschil tussen mannelijke en vrouwelijke respondenten is klein. Wel hebben de mannelijke deelnemers aan het onderzoek gemiddeld ongeveer drie jaar meer werkervaring in de geestelijke verzorging (14,9 versus 11,8 jaar). De gemiddelde werkervaring van dertien jaar in combinatie met de middelbare leeftijd van de meeste deelnemers duidt erop dat een relatief groot aantal geestelijk verzorgers zij-instromer is of afkomstig is uit ander levensbeschouwelijk werk.

De grote meerderheid van de deelnemers geeft aan op dit moment werkzaam te zijn in de zorg (zie tabel 2).³ Van alle ondervraagden werkt

63 procent uitsluitend intramuraal, 4 procent alleen extramuraal en 33 procent zowel intra- als extramuraal.

Resultaten

We gaan achtereenvolgens in op de rol van levensbeschouwing, de aard van de werkzaamheden, de samenwerking met collega-geestelijke verzorgers en de profilering buiten de eigen beroepsgroep of organisatie.

Levensbeschouwelijke achtergrond en zending
De deelnemers aan het onderzoek is gevraagd vanuit welke zending of machtiging zij als geestelijk verzorger werkzaam zijn. Iets meer dan de helft van de ondervraagden is christelijk gezonden (38 procent protestants, 13 procent rooms-katholiek), 16 procent humanistisch en 20 procent institutioneel niet-gezonden (SING). De islamitische sector is vertegenwoordigd met 8 deelnemers (circa 2 procent), de boeddhistische sector met 7 deelnemers en de joodse sector met 2 deelnemers. Verder werkt meer dan 6 procent van de deelnemers momenteel (nog) zonder zending of machtiging.⁴

Het onderzoek beoogt meer inzicht te bieden in de professionele identiteit

De geringe omvang en grote onderlinge diversiteit van de kleinere groepen laat het niet toe om deze mee te nemen in de vergelijkingen tussen verschillende levensbeschouwelijke zendingen. Hetzelfde geldt voor vergelijkingen tussen werkvelden. Wanneer wij hierna geestelijk verzorgers van verschillende sectoren of werkvelden met elkaar vergelijken, richten wij ons daarom op de vier grootste sectoren (protestants, rooms-katholiek, humanistisch en SING) en de vijf grootste werkvelden (verpleeg- en verzorgingshuizen, ziekenhuizen, psychiatrie, gehandicaptenzorg en eerste lijn).

Van de drie grootste groepen levensbeschouwelijk gezonden – protestants, rooms-katholiek en humanistisch – duidt ongeveer 70 procent de

eigen levensbeschouwing aan als protestants respectievelijk (rooms-)katholiek en humanistisch, wat in overeenstemming is met de denominatie van de zendende instantie. Bij de joodse en islamitische geestelijk verzorgers is dit 100 procent. Onder de protestantse en rooms-katholieke geestelijk verzorgers is er tevens een groep van 9 c.q. 7 procent die zichzelf als algemeen-christelijk of oecumenisch beschouwt. Ook geeft 8 procent van de ondervraagde geestelijk verzorgers aan een humanistische of seculiere levensbeschouwing te combineren met (elementen van) het christendom.

Van de ondervraagden geeft 13 procent aan de eigen levensbeschouwing te omschrijven als een combinatie van verschillende levensbeschouwingen. Dit percentage lijkt laag, gezien resultaten van eerder onderzoek naar 'meervoudige religieuze betrokkenheid' waarbij 74 procent van de destijds ondervraagde geestelijk verzorgers – hierbij werden de humanistische geestelijk verzorgers buiten beschouwing gelaten – aangaf elementen uit verschillende religieuze tradities in het eigen leven te combineren (Berghuijs & Liefbroer, 2017). Een mogelijke verklaring hiervoor kan echter worden gevonden in de manier waarop de vragen zijn gesteld.⁵

Gevraagd naar het belang van de persoonlijke levensbeschouwing en het belang van de zendende instantie op de manier waarop men het werk als geestelijk verzorger uitoefent, blijkt de persoonlijke levensbeschouwing vaak zwaarder te wegen voor de respondenten. Terwijl 70 procent het eens is met de stelling: 'Ik hecht veel waarde aan het werken vanuit mijn persoonlijke levensbeschouwing', geldt dit in veel mindere mate voor de stelling: 'Ik hecht veel waarde aan het werken vanuit de principes van mijn zendende instantie/denominatie', waarmee slechts 35 procent het eens is. Dit is opvallend, aangezien de meerderheid van de institutioneel gezonden deelnemers de persoonlijke levensbeschouwing aanduidt in termen van de denominatie van hun zendende instantie. Van de geestelijk verzorgers zonder institutionele zending hecht bijna de helft weinig waarde aan het werken vanuit de persoonlijke levensbeschouwing. Uit een vergelijking tussen de vier grootste sectoren (rooms-katholiek, protes-

Werkzaamheden	(Zeer) vaak (%)	Regelmatig (%)	Incidenteel (%)	(Bijna) nooit (%)
Individuele gesprekken	89*	11	< 1	0,5
Groepsgesprekken	35	38	21	6
Bezinningsbijeenkomsten of erediensten	40	34	19	7
Ritueelbegeleiding	18	32	42	9
Trainen personeel	15	39	34	12
Ontwikkelen beleid	18	36	35	12

*De totale percentages komen door afronding soms uit op 101 procent in plaats van 100 procent.

Tabel 3. Werkzaamheden deelnemers.

tants, humanistisch en SING) blijkt dat rooms-katholieken het meest gehecht zijn aan het werken vanuit de persoonlijke levensbeschouwing en institutioneel niet-gezonden het minst (Kruskal-Wallis $H = 15,036$; $df = 3$; $p = 0,002$).

Wij vonden geen samenhang tussen het belang dat men aan de persoonlijke levensbeschouwing hecht en leeftijd of het aantal jaren werkervaring. Wel is er een verschil tussen mannelijke en vrouwelijke geestelijk verzorgers; mannen stemmen vaker dan vrouwen in met de stelling: 'Ik hecht veel waarde aan het werken vanuit mijn persoonlijke levensbeschouwing' ($Z = -2,377$; $p = 0,017$).

Werkzaamheden

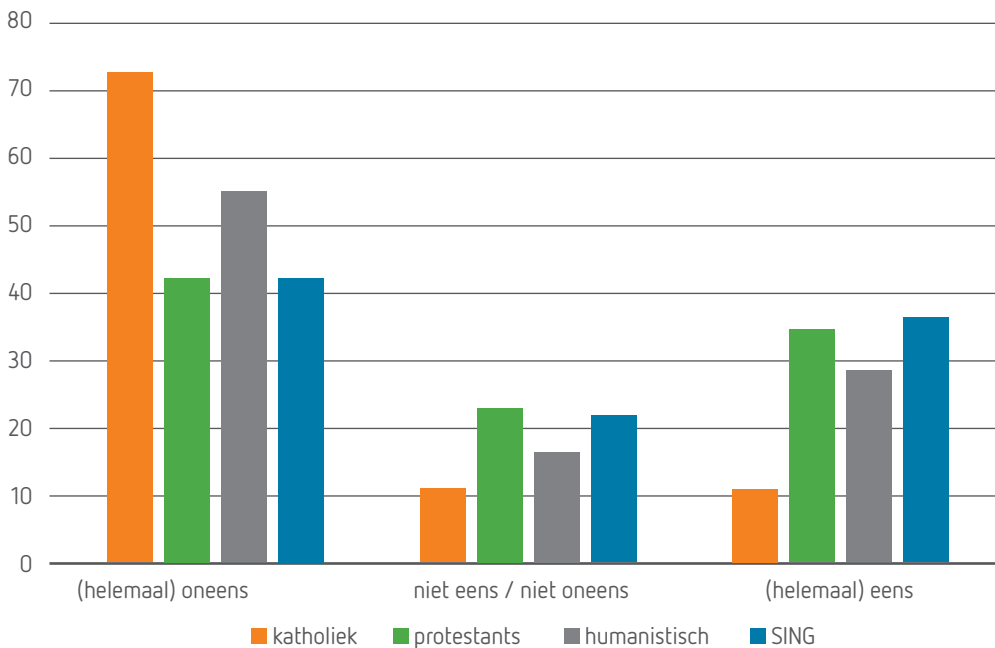
Bijna alle deelnemers voeren in het kader van hun werkzaamheden regelmatig of vaak individuele gesprekken. Een grote meerderheid voert daarnaast ook groepsgesprekken en leidt bezinningsbijeenkomsten of erediensten (zie tabel 3). Er zijn weinig verschillen tussen de denominaties met betrekking tot de werkzaamheden die men uitvoert. Alleen voor ritueelbegeleiding en het leiden van bezinningsbijeenkomsten en erediensten geldt dat deze significant vaker worden verzorgd door geestelijk verzorgers met een christelijke zending dan door met name humanistische of in mindere mate institutioneel niet-gezonden geestelijk verzorgers.

Uit een vergelijking van de vijf meest genoemde werkvelden (verpleeg- en verzorgingshuizen, ziekenhuizen, psychiatrie, gehandicaptenzorg en

eerste lijn) blijkt dat de verschillen in werkzaamheden op dit punt groter zijn. Geestelijk verzorgers in ziekenhuizen voeren in vergelijking met andere werkvelden het vaakst individuele gesprekken en minder vaak groepsgesprekken. Ook werken zij vaker mee aan het trainen van personeel. In verpleeg- en verzorgingshuizen en vooral in de psychiatrie verzorgt men juist bovengemiddeld veel groepsgesprekken en relatief weinig personeelstrainingen. Geestelijk verzorgers in de gehandicaptenzorg – een relatief kleine groep in dit onderzoek ($n = 18$) – leiden vaker dan geestelijk verzorgers in andere werkvelden bezinningsbijeenkomsten en erediensten en begeleiden vaker rituelen. Alleen wat betreft het ontwikkelen van beleid vonden wij geen significante verschillen tussen de werkvelden ($H = 2,97$; $df = 4$; $p = 0,56$).

Samenwerking

Uit het onderzoek blijkt dat samenwerking tussen geestelijk verzorgers van verschillende denominaties heel regelmatig voorkomt. Maar 8 procent van de deelnemers geeft aan (bijna) nooit samen te werken met geestelijk verzorgers van andere denominaties, 21 procent werkt soms samen en een verdere 38 procent doet dit regelmatig of vaak. Ongeveer een derde van de deelnemers (33 procent) geeft aan (bijna) altijd samen te werken met geestelijk verzorgers van andere denominaties. Het vaakst komt dit voor in ziekenhuizen, waar bijna 70 procent van de onderzochten aangeeft (bijna) altijd op deze manier samen te werken. In de andere werkvelden ligt dit aandeel tussen de 9 procent (gehandicapten-

Figuur 1. Antwoord op stelling: 'Ik denk dat er weinig tot geen verschil is in de manier waarop geestelijk verzorgers van verschillende denominaties in de praktijk werkzaam zijn', opgesplitst naar zending of machtiging.

zorg) en 20 procent (eerste lijn). Rooms-katholieke geestelijk verzorgers werken het vaakst samen met anderen (46 procent), institutioneel niet-gezonden het minst (22 procent).

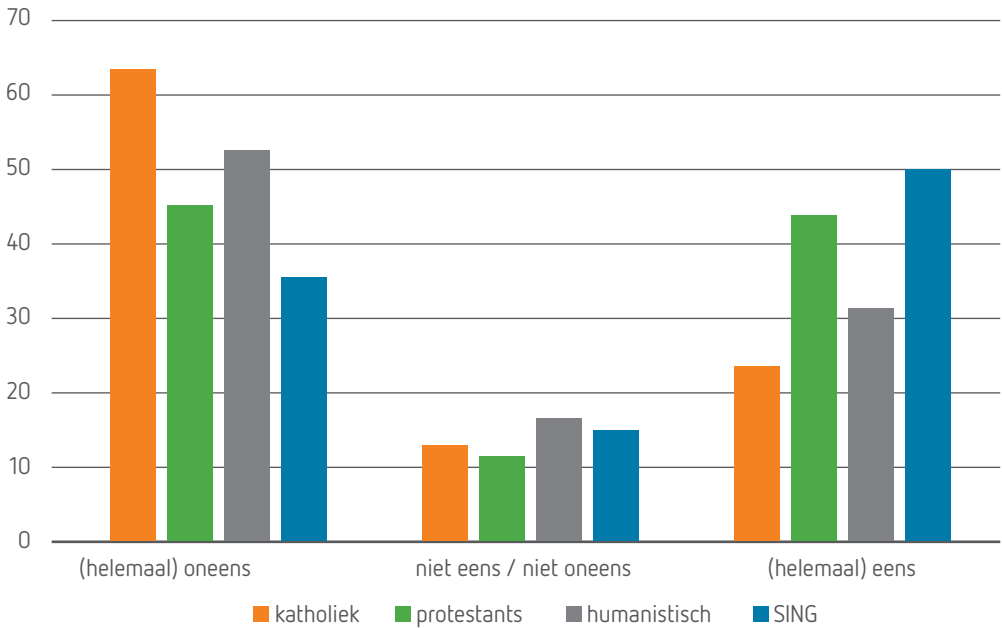
Ondanks of wellicht juist doordat men in de praktijk vaak samenwerkt met geestelijk verzorgers van andere denominaties, zien de meeste deelnemers duidelijke verschillen in aanpak tussen geestelijk verzorgers van verschillende denominaties. Vooral de rooms-katholieke maar ook de humanistische geestelijk verzorgers zijn het in de meerderheid oneens met de stelling: 'Ik denk dat er weinig tot geen verschil is in de manier waarop geestelijk verzorgers van verschillende denominaties in de praktijk werkzaam zijn' (zie figuur 1). Bij de protestantse en institutioneel niet-gezonden geestelijk verzorgers zijn de meningen hierover meer verdeeld.

Eenzelfde patroon is te zien in de mening over de vraag of er in de geestelijke verzorging onderscheid gemaakt moet worden tussen de verschillende denominaties (zie figuur 2). Respondenten die dit onderscheid willen behouden, hechten meer waarde aan het werken vanuit de persoon-

lijke levensbeschouwing ($r_s = 0,31$; $p < 0,01$) en vanuit de principes van hun zendende instantie ($r_s = 0,31$; $p < 0,01$).

De opvatting dat het verschil tussen denominaties ertoe doet, lijkt vooral te slaan op de levensbeschouwelijke achtergronden van de geestelijk verzorger en niet op die van cliënten. Van de respondenten is 99 procent het eens met de stelling: 'Ik vind het belangrijk om als geestelijk verzorger voor iedereen beschikbaar te zijn, ongeacht zijn of haar levensbeschouwing.' Daarnaast geeft maar 8 procent aan het lastig te vinden om met cliënten te werken die er fundamenteel andere ideeën over het leven op na houden dan men zelf heeft. Dit is in overeenstemming met resultaten uit onderzoek van Liefbroer en Berghuijs (2017), waarin bijna alle ondervraagden geestelijke verzorging willen verlenen aan mensen met een duidelijk andere levensbeschouwelijke oriëntatie en zichzelf daartoe ook in staat achten.

Deze open houding lijkt ook noodzakelijk, aangezien 74 procent van de ondervraagden vaak en een verdere 24 procent soms met cliënten met een andere levensbeschouwelijke achter-

Figuur 2. Antwoord op stelling 'Wat mij betreft hoeft er in de geestelijke verzorging geen onderscheid gemaakt te worden tussen de verschillende denominaties', opgesplitst naar zending /machtiging.

grond werkt. Gemiddeld komt men in het werk met cliënten vier of vijf verschillende levensbeschouwelijke achtergronden tegen. Bijna alle ondervraagden (> 95 procent) geven aan vaak of soms te werken met cliënten met een protestantse, rooms-katholieke of seculiere levensbeschouwing; 78 procent heeft wel eens cliënten met een humanistische achtergrond en 52 procent cliënten met een islamitische achtergrond. Daarnaast werkt ongeveer drie op de tien geestelijk verzorgers weleens met joodse, boeddhistische of hindoeïstische cliënten.

Profilering

Een ander belangrijk aandachtspunt van het onderzoek betreft de manier waarop geestelijk verzorgers zich profileren, dat wil zeggen, de manieren waarop men zichzelf naar buiten toe presenteert als geestelijk verzorger. Dit kan zowel binnen de organisatie zijn, ten opzichte van andere beroepsgroepen en management, als buiten de organisatie. De meerderheid van de deelnemers (58 procent) beschouwt het zich profileren als geestelijk verzorger als een onderdeel van het werk. Gemiddeld noemen zij vijf of zes concrete manieren waarop zij dit vormgeven. Men profi-

leert zichzelf vooral als geestelijk verzorger in activiteiten van de eigen beroepsgroep, het eigen domein of de eigen organisatie, zoals aansluiten bij overleg (75 procent), deelnemen aan congressen (63 procent), toetreden tot netwerken (59 procent) en deelnemen aan netwerkactiviteiten (28 procent). Ongeveer de helft van de deelnemers geeft presentaties of verzorgt onderwijs, al wordt dit laatste – zo blijkt uit de open antwoorden – niet altijd gezien als profileringactiviteit.

Wat betreft de profilering op het internet geeft 60 procent aan een LinkedIn-profiel bij te houden, 51 procent heeft een profiel op de website van een organisatie en een relatief kleine groep (12 procent) heeft een eigen website. Ook zegt 14 procent van de deelnemers zich te profileren door middel van sociale media, geeft 29 procent weleens interviews en verspreidt 27 procent van de respondenten flyers. Uit de open vraag komt naar voren dat men ook het voorgaan bij kerkdiensten, de deelname aan kerkactiviteiten en het schrijven van boeken, blogs en nieuwsberichten als manieren ziet om als geestelijk verzorger naar buiten te treden.

Het is voor de deelnemers vooral van belang dat cliënten en collega's binnen de eigen organisatie weten waar men als geestelijk verzorger voor staat; negen van de tien deelnemers vinden dit belangrijk. Voor mensen buiten de organisatie geldt dit maar voor 50 procent van de ondervraagden. Het aantal manieren waarop men zich profileert, hangt samen met hoe belangrijk men profilering buiten de organisatie acht ($rs = 0,25$; $p < 0,001$) en in hoeverre men deze profilering als onderdeel van het werk als geestelijk verzorger beschouwt ($rs = 0,47$; $p < 0,001$).

De professionele identiteit van de geestelijke verzorging is in beweging

Uit een vergelijking van de vijf grootste werkvelden blijkt dat vooral geestelijk verzorgers in de eerste lijn zich bezighouden met de profilering naar buiten. Zij ontplooiën de meeste profileringsactiviteiten en geven het vaakst aan dat dit onderdeel uitmaakt van hun taak als geestelijk verzorger. Dit lijkt niet verwonderlijk, aangezien geestelijk verzorgers buiten instellingen nog geen vanzelfsprekende plek hebben en er dus – meer dan binnen instellingen – een noodzaak tot profilering bestaat. Verder is er in de eerste lijn altijd sprake van interdisciplinaire samenwerking, zodat het voor geestelijk verzorgers van belang is aan andere disciplines kenbaar te maken wat de eigen bijdrage is. Ook is het mogelijk dat juist de meer ondernemende geestelijk verzorgers actief worden in de eerste lijn.

Conclusies

We startten dit artikel met het uitgangspunt dat politieke, maatschappelijke en organisatorische ontwikkelingen de discussie rondom de professionele identiteit van geestelijke verzorging aanzwengelen, zowel rondom de binnenkant als de buitenkant van het beroep. De resultaten van dit onderzoek laten zien dat deze ontwikkelingen voelbaar worden op het microniveau van het werk van geestelijk verzorgers, dit echter in het besef dat de deelnemers aan dit onderzoek – VGVZ-leden – een selectie vormen van alle beroepsgenoten in Nederland.

Gezien de samenstelling van zowel onze steekproef als van het ledenbestand van de VGVZ hebben de resultaten van dit onderzoek bovendien vooral zeggingskracht binnen de gezondheidszorg. Binnen de andere sectoren, met name die waar zending een vereiste is (zoals bij justitie en de krijgsmacht) is de verwachting dat de resultaten kunnen afwijken van deze bevindingen.

Wat de levensbeschouwelijke en professionele referentiekaders betreft, blijkt ten eerste de soort werkzaamheden van geestelijk verzorgers weinig te variëren over levensbeschouwelijke sectoren (met uitzondering van bezinningsbijeenkomsten en erediensten, en rituele begeleiding). De taken en werkzaamheden die men verricht, verschillen vooral tussen de werkvelden en lijken daarmee met name functioneel bepaald.

Er wordt veel samengewerkt tussen geestelijk verzorgers van verschillende denominaties; slechts 8 procent doet dit (bijna) nooit. De mate van samenwerking verschilt enigszins per denominatie, maar ook per werkveld. Mogelijk wordt ook het verschil in samenwerking met name bepaald door de taken en het specifieke functiegebied van de geestelijk verzorger.

Uit de antwoorden op de vraag of er verschil gemaakt moet worden tussen denominaties, blijkt dat geestelijk verzorgers over het algemeen alle cliënten denken te kunnen begeleiden, ongeacht hun levensbeschouwing. Hiermee in strijd lijkt dat men daarnaast veel waarde hecht aan het werken vanuit de persoonlijke levensbeschouwing en dat slechts een kleine minderheid (13 procent) de eigen levensbeschouwing als een combinatie van levensbeschouwingen omschrijft. Bovendien denkt de meerderheid dat een verschil in levensbeschouwelijke achtergrond leidt tot een andere werkwijze. De sector institutioneel niet-gezondene hecht minder waarde aan het werken vanuit de persoonlijke levensbeschouwing en lijkt ook positiever te staan tegenover een 'universele' geestelijke verzorging, waarbij minder onderscheid wordt gemaakt tussen levensbeschouwelijke sectoren.

Uit de verzamelde gegevens valt niet op te maken in welke mate de werkterreinen van geeste-

Samenvatting

De professionele identiteit van de geestelijke verzorging is in beweging, zowel wat betreft de binnenkant (werkzaamheden, samenwerking en levensbeschouwelijk karakter) als de buitenkant (profilering) van het vak. Verschillen in concrete werkzaamheden tussen geestelijk verzorgers lijken niet zozeer ingegeven door de levensbeschouwelijke zending, maar vooral door de eisen van het werkveld. Verschillen in mening over de rol van levensbeschouwing in de geestelijke verzorging variëren daarentegen minder tussen werkvelden en meer tussen levensbeschouwelijke groepen. Vervolgonderzoek kan meer licht werpen op hoe de processen van professionalisering en profilering er precies uitzien en hoe zij met elkaar samenhangen.

lijk verzorgers letterlijk zijn verbreed, maar de geschetste diversiteit in taken en de aanzienlijke samenwerking tussen denominaties en profilering (ook buiten de organisatie) duiden wel op een breed takenpakket of scala aan activiteiten. Wat dit laatste betreft: de helft van de ondervraagden vindt profilering buiten de organisatie van belang en deze geestelijk verzorgers ontplooiën meer dan anderen verschillende soorten profileringsactiviteiten. Dit is vooral te zien bij geestelijk verzorgers in de eerste lijn. Maar ook in het algemeen vindt de meerderheid van de ondervraagden profilering van zichzelf en het beroep iets wat bij het werk hoort. De profilering binnen de eigen organisatie heeft hierbij prioriteit en ook klassieke geestelijke-verzorgingactiviteiten, zoals bezinningsbijeenkomsten en scholing, worden als profileringsactiviteiten gezien.

Discussie

De resultaten van dit onderzoek werpen een aantal discussiepunten op met betrekking tot de vraag in hoeverre en hoe tegen de achtergrond van huidige ontwikkelingen een herkenbare en overkoepelende eigen professionele identiteit van geestelijke verzorging kan worden gearticuleerd. Op de eerste plaats valt uit de kwantitatieve gegevens van dit onderzoek geen herkenbare eigen professionele identiteit van de geestelijke verzorging op te maken; daarvoor zijn de verschillen te groot.

Deze verschillen lijken vooral ingegeven door het werkveld: de context waarin geestelijk verzorgers werken en de doelgroepen met wie zij werken, zijn van invloed op zowel het type werkzaamheden als op de profileringsstrategie. In een opkomend werkveld als de eerste lijn krijgt

profilering meer aandacht dan in de gevestigde instituten, waar geestelijke verzorging al decennia onderdeel is van het aanbod, hoewel in de intramurale zorg de verantwoordingsdrang ook van de geestelijke verzorging vraagt zich sterker neer te zetten. De toenemende aandacht van de overheid voor zingeving en geestelijke verzorging in de eerste lijn ondersteunt enerzijds de geestelijke verzorging in dit werkveld, maar vraagt tevens van geestelijk verzorgers zich sterker te profileren als 'specialist op het terrein van zingeving en levensbeschouwing' en samen te werken met andere professionals in de eerste lijn en het sociale domein.

De bevindingen laten zien dat scholing een belangrijk onderdeel is van het werk, maar onderzoek nog nauwelijks, terwijl dit laatste bij uitstek een manier is om de professionele ontwikkeling van het vak vorm te geven, evenals de profilering richting andere beroepsgroepen. De samenwerking met andere professionals is in dit onderzoek niet aan de orde geweest, maar kan een belangrijk onderwerp voor vervolgonderzoek zijn, omdat dit licht kan werpen op de ontwikkeling van het 'interprofessionele samenwerken' van de geestelijke verzorging.

Een tweede discussiepunt heeft betrekking op het levensbeschouwelijke karakter van het werk en het ambt. Dit onderzoek laat zien dat het merendeel van de geestelijk verzorgers aangeeft er voor iedere cliënt te zijn. Dit is een belangrijk verschil in de professionele identiteit in vergelijking met een aantal decennia geleden, toen geestelijk verzorgers vooral hun eigen achterban bedienden. Dit roept wel vragen op met betrekking tot de rol van het levensbeschouwelijke

karakter van de geestelijk verzorger. Terwijl niet-institutioneel gezonden geestelijk verzorgers die rol minder belangrijk maken, is deze nog steeds voor veel beroepsgenoten een wezenlijk onderdeel van het werk. Dit stemt overeen met de bevindingen uit het promotieonderzoek van Huijzer (2017) naar de beleving van het ambt onder (protestantse) geestelijk verzorgers. Hieruit bleek dat predikant-geestelijk verzorgers werken in het krachtenveld tussen wat de instelling of werkomgeving van hen vraagt en waar zij ten diepste voor staan: de aandacht voor zingeving vanuit een spiritueel of levensbeschouwelijk kader.

Kwalitatief onderzoek zou meer licht kunnen werpen op de wijze waarop geestelijk verzorgers de eigen levensbeschouwing of spiritualiteit inzetten bij het werken met een diversiteit aan cliënten en tevens op de mogelijke verschillen met geestelijk verzorgers die aangeven de eigen levensbeschouwing of spiritualiteit geen of een geringe rol toe te kennen in hun werk.

Dr. T. Glasner is universitair docent onderzoeksmethoden aan de Universiteit voor Humanistiek te Utrecht.

E-mail: t.glasner@uvh.nl.

Dr. C. Schuhmann is universitair docent praktische humanistiek aan de Universiteit voor Humanistiek te Utrecht.

Dr. W. van der Vaart is universitair hoofddocent methodologie aan de Universiteit voor Humanistiek te Utrecht.

Prof. dr. G. Jacobs is hoogleraar humanistisch geestelijke verzorging aan de Universiteit voor Humanistiek te Utrecht.

Alle auteurs zijn lid van de leerstoelgroep 'Humanistisch geestelijke verzorging studies voor een plurale samenleving' aan de genoemde universiteit.

Literatuur

- Berghuijs, J. & Liefbroer, A.I. (2017). Meervoudige religiositeit in het leven van geestelijk verzorgers. *Tijdschrift Geestelijke Verzorging*, 20 (87), 13-22.
- Dall'Alba, G. (2009). *Learning to be professionals*. New York: Springer.
- Healey, A.C. & Hays, D.G. (2012). A discriminant analysis of gender and counselor professional identity development. *Journal of Counseling and Development*, 90 (1), 55-62.

Huber, M. (2014). *Towards a new, dynamic concept of health*. Proefschrift. Maastricht: Maastricht University.

Huijzer, R. (2017). *De binnenkant van het ambt. Een grounded-theory-onderzoek naar de ambtsbeleving en levensbeschouwelijke identiteit van protestantse pastores in zorginstellingen, in dialoog met Paul Ricoeur*. Delft: Eburon.

Jacobs, G. (2020). *Zin in geestelijke verzorging*. Utrecht: Universiteit voor Humanistiek.

Liefbroer, A.I. & Berghuijs, J. (2017). Religieuze en levensbeschouwelijke diversiteit in het werk van geestelijk verzorgers. *Tijdschrift Geestelijke Verzorging*, 20 (87), 24-33.

Onderwijsraad (2013). *Leraar zijn. Meer oog voor persoonlijke professionaliteit*. Den Haag: Onderwijsraad.

Walton, M. (2010). Beeldvorming en de ambtsdiscussie. *Tijdschrift Geestelijke Verzorging*, 13 (56), 66-71.

Zock, H. (2008). The split professional identity of the chaplain as a spiritual caregiver in contemporary Dutch health care: are there implications for the United States? *Journal of Pastoral Care and Counseling*, 62 (1-2), 137-139.

Noten

- 1 Dit waren alle op dat moment als geestelijk verzorger werkzame leden van de VGVZ van wie een e-mailadres beschikbaar was.
- 2 Volgens het *Beleidsplan VGVZ 2018-2022* bedraagt dit aandeel ongeveer 25 procent.
- 3 De VGVZ is van oorsprong een vereniging van geestelijk verzorgers die werkzaam zijn in de zorg. Intussen staat de VGVZ ook open voor geestelijk verzorgers werkzaam bij de krijgsmacht, justitie en politie, maar er zijn relatief weinig mensen uit deze werkvelden lid (zie <https://vgvz.nl/wp-content/uploads/2019/10/Bijlage-Sectoren-en-werkvelden-VGVZ.pdf>).
- 4 Evenals met betrekking tot werkveld komt ook met betrekking tot levensbeschouwelijke achtergrond en zending of machtiging de samenstelling van VGVZ-leden wellicht niet overeen met die van alle geestelijk verzorgers in Nederland, ook omdat geestelijk verzorgers bij justitie en de krijgsmacht alleen via een zending kunnen werken.
- 5 In ons onderzoek is dit gemeten met behulp van een meerkeuzevraag, waarbij respondenten één levensbeschouwing konden aanvinken of bij de optie 'Anders, of een combinatie van levensbeschouwingen' een ander antwoord konden invullen. Bij Berghuijs en Liefbroer (2017) werd aan de geestelijk verzorgers gevraagd in hoeverre zij het eens waren met de stelling: 'Ik combineer elementen uit verschillende religieuze/levensbeschouwelijke tradities in mijn leven.'